

Justitiedepartementet

Ju2023/01245

Remissvar över några processrättsliga reformer i allmän domstol (DOV 2023/282)

Institutet för mänskliga rättigheter (institutet) yttrar sig över promemorian **Några processrättsliga reformer i allmän domstol (DOV 2023/282)**. Yttrandet sker inom ramen för institutets uppgift att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige, med utgångspunkt i våra grundlagar och för Sverige folkrättsligt bindande förpliktelser inom området mänskliga rättigheter. Institutet har även en särskild roll som oberoende nationell mekanism enligt artikel 33.2 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD).

Sammanfattning

Institutet välkomnar att de aktuella frågorna utreds i syfte att få till stånd tydligare regler som tillämpas likvärdigt runt om i landet och som är förenliga med grundlagarna och Sveriges konventionsåtaganden om mänskliga rättigheter. Institutet **avstyrker** dock förslaget i sin nuvarande form då det finns behov av en mer genomgripande utredning av förslagets förenlighet med framför allt rätten till rättvis rättegång i artikel 6 i den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna och artikel 14 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.

Övergripande synpunkter

Domstolsverkets arbetsgrupp för processrättsliga reformer föreslår i promemorian att möjligheterna att närvara i rättegångar via videolänk utvidgas, att ansökningsavgifter ska införas i fler mål, att möjligheterna att avgöra enklare brottmål i endomarsits utvidgas och att överklagandebestämmelser för ansökningsavgifter ändras.

Institutet anser att detta är frågor som potentiellt kan påverka rättssäkerheten och framför allt rätten till rättvis rättegång som finns fastslagen i bland annat

artikel 6 i den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) och artikel 14 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR). Institutet anser att analysen av konsekvenserna av förslaget och dess förenlighet med bland annat Europakonventionen och ICCPR, inte är tillfredsställande. Att kontrollera nya lagars förenlighet med grundlagen och konventionsåtaganden utgör ett centralt och viktigt inslag i normkontrollsystemet. Enligt 2 kap. 19 § regeringsformen föreligger till exempel ett förbud mot att meddela föreskrifter som strider mot Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen.¹

Då förslagets förenlighet med bland annat ovan nämnda konventioner inte utretts på ett tillfredsställande sätt **avstyrker** institutet förslagen i sin nuvarande form och anser att de måste utredas vidare innan institutet kan ta ställning. Det är viktigt att en sådan utredning har i uppdrag att utreda förslagets förenlighet med rättighetskyddet i grundlagen och de svenska konventionsåtagandena.

Då institutet anser att förslagen i promemorian bör utredas vidare och analyseras i förhållande till Sveriges folkrättsliga åtaganden, är det inte nödvändigt att i detta remissvar kommentera varje enskilt förslag. Institutet väljer därför att endast kortfattat kommentera förslaget om att utvidga möjligheterna att närvara i rättegångar via videolänk.

Utvidgade möjligheter att närvara via videolänk

Arbetsgruppen föreslår att möjligheterna för parter, ombud, vittnen och andra domstolsaktörer att inställa sig via videolänk till ett sammanträde i domstol ska utvidgas.

Av promemorian framgår att domstolar idag förhåller sig till gällande bestämmelser om videonärvaro på olika sätt. Det verkar förekomma såväl regionala skillnader som skillnader mellan olika domstolar inom samma

¹ Se Remissvar Bättre konsekvensutredningar Ds 2022:22, institutets dnr 1.1.2-407/2022.

geografiska område.² Ur ett rättssäkerhetsperspektiv är detta naturligtvis inte bra och institutet tillstyrker således att frågan utreds i syfte att få till stånd tydligare regler som tillämpas likvärdigt runt om i landet och som är förenliga med grundlagarna och Sveriges konventionsåtaganden om mänskliga rättigheter.

Institutet noterar dock att arbetsgruppen framför allt fokuserar på att en ny ordning med utvidgade möjligheter att närvara via videolänk skulle bidra till en effektiv handläggning av målet. En effektiv handläggning av målet och att få sin sak prövad inom skäligen tid är viktiga aspekter av rätten till rättvis rättegång, men det är angeläget att även övriga komponenter av rätten till rättvis rättegång och andra mänskliga rättigheter beaktas i detta sammanhang. Möjligheten att närvara i rättegångar via videolänk medför många utmaningar som kan få implikationer på respekten för mänskliga rättigheter. Det är således avgörande att inte bara belysa möjliga effektivitetsvinster utan även belysa hur förslaget inverkar på individens rättigheter i övrigt.

Arbetsgruppen menar att det ligger i sakens natur att beslut om videonärvaro vid rättegång ska föregås av en lämplighetsprövning och att detta inte längre behöver anges i lag³. Institutet menar att en sådan lämplighetsprövning är avgörande för att inställelse via videolänk ska anses vara förenlig med rätten till rättvis rättegång. Vid en sådan lämplighetsprövning måste bland annat de olika delarna av artikel 6 i Europakonventionen och artikel 14 i ICCPR beaktas. Även andra artiklar i dessa konventioner kan vara relevanta att beakta när det ska avgöras om videonärvaro ska tillåtas. Arbetsgruppen har dock inte i diskussionen om lämplighetsprövning beaktat, eller hänvisat till, dessa för Sverige bindande konventioner om mänskliga rättigheter.

Arbetsgruppen hänvisar förvisso till artikel 6 i Europakonventionen för att ge stöd åt sitt förslag, men tar endast upp fall från Europadomstolen där man prövat om ett mål har avgjorts inom skäligen tid. Således missar arbetsgruppen andra avgöranden från Europadomstolen som är viktiga att beakta i detta sammanhang.

² DOV 2023/282, sid 28.

³ DOV 2023/282, Sid 38.

Europadomstolen har i ett antal fall behandlat frågan om deltagande i rättegång via videolänk.⁴ I till exempel målet Marcello Viola mot Italien diskuterar domstolen bland annat hur en individ som är åtalad för ett brott kan utöva vissa av sina rättigheter enligt artikel 6.3 i Europakonventionen utan att vara närvarande, nämligen c) att försvara sig personligen, d) att förhöra eller låta förhöra vittnen, e) att få kostnadsfri hjälp av tolk. För att komma fram till huruvida deltagande via videolänk i det aktuella fallet var förenligt med rätten till rättvis rättegång gjorde domstolen en bedömning av alla delar av artikel 6. Med andra ord, för att tillåta att rättegångar hålls via videolänk måste rätten att få sin sak prövad inom skälig tid balanseras mot övriga delar av rätten till rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen och artikel 14 i ICCPR. Hur denna balansgång ska göras på ett sätt som är förenligt med Sveriges konventionsskyldigheter bör utredas vidare.

Utöver praxis från Europadomstolen kan vägledning exempelvis även sökas från Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR). OHCHR har utarbetat vissa principer som är viktiga att ta fasta på när man utvecklar ett system som tillåter möjligheten att delta i rättegång via videolänk.⁵ OHCHR lyfter bland annat vikten av att rätten till rättvis rättegång enligt artikel 14 i ICCPR och rätten till privatliv enligt artikel 17 i ICCPR måste respekteras och ger vissa konkreta exempel på viktiga aspekter att beakta.

Möjligheten att delta i rättegångar via videolänk eller telefon behandlas även i diverse andra internationella regelverk som Sverige är bundet av.⁶ Institutet anser att det vore värdefullt om arbetsgruppen, precis som Europadomstolen gjort i vissa avgöranden, hade relaterat till dessa regler i sin analys.⁷

⁴ Marcello Viola mot Italien, nr 45106/04, 5 januari 2007, p. 52.

⁵ On-line hearing in Justice Systems, United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/ruleoflaw/Briefer-Online-hearings-justice-systems.pdf>

⁶ Se till exempel: Artikel 9 och 10 i andra tilläggsprotokollet till den Europeiska konventionen om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål, Strasbourg den 8 november 2001 (Sveriges internationella överenskommelser, SÖ 2014:6) och artikel 10 och 11 i Konvention om ömsesidig rättslig hjälp i brottmål mellan Europeiska unionens medlemsstater Bryssel den 29 maj 2000, Sveriges internationella överenskommelser, SÖ 2015:42.

⁷ Marcello Viola mot Italien, nr 45106/04, 5 januari 2007, p. 66 och

Det är viktigt att betona att institutet i generella termer inte motsätter sig att rättegångar hålls via videolänk, men anser att det är viktigt att alla komponenter av rätten till rättvis rättegång, och andra relevanta mänskliga rättigheter, analyseras för att säkerställa att individens rättigheter inte kränks och så att Sverige lever upp till sina folkrättsliga åtaganden.

Avslutningsvis föreslår arbetsgruppen att nämndemän ska få tjänstgöra vid en domstol i en annan domkrets än där de är folkbokförda. Det kan i detta sammanhang noteras att institutet i två remissvar förra året föreslagit att regeringen tillsätter en särskild utredare för att utreda hur ett nytt rekryteringssystem för nämndemän kan utformas utan inblandning av de politiska partierna i syfte att säkerställa domstolarnas oberoende och opartiskhet.⁸ I samband med att frågan om var en nämndeman får tjänstgöra utreds vidare, bör även rekryteringssystemet för nämndemän utredas.

Ärendets handläggning

Detta remissvar har beslutats av direktören Fredrik Malmberg och föredragits av utredaren Andreas Ljungholm. I den slutliga beredningen har även institutets ställföreträdande direktör Charlotte Palmstierna och enhetschef för Utredning och analys Karin Schulz deltagit.

Fredrik Malmberg

Direktör

⁸ Förstärkt skydd för demokrati och domstolarnas oberoende (SOU 2023:12), 31 augusti 2023, Institutets dnr 1.1.2-187/2023 och En översyn av vissa frågor om offentliga biträden (Ds 2023:14), 30 oktober 2023, Institutets dnr 1.1.2-442-2023